

Fremdschläfer, Verena Stefan
Ammann Verlag, Zürich 2007
ISBN 9783250601159

tekst: prof. dr. Ad Kaptein

47

medische oncologie
oktober 2021

helende woorden

Verplichte stof voor elke behandelaar van vrouwen met mammacarcinoom

Een 'vreemdsloper' is een bureaucratische term in Zwitserland voor een asielzoeker die slaapt op een andere locatie dan door de autoriteiten toegewezen. De auteur van *Fremdschläfer* is de Zwitserse Verena Stefan (1947 – 2017) die naar Canada verhuist voor de liefde en zich in dat nieuwe land een vreemdsloper voelt. Als ze een knobbel in haar borst voelt – een *fremdkörper* – zijn de vervreemding en ontheemding compleet: immigratie en ziekte zijn de polen waartussen haar verhaal zich voltrekt. Quebec in Canada is het actuele toneel, Bern in Zwitserland de historische achtergrond, Canadees-Frans en Berndeutsch de talen. 'Betroffenheitsliteratur' is een mooi woord voor wat in het Nederlands 'egodocument' heet: Verena Stefan is 'betroffen'^{1,2}. De vrouwelijke radioloog is jong, verzorgd en zorgvuldig in het borstsonderzoek: 'Elle est bien dans sa peau', zegt men in het mondaine Montreal. De schrijfster-patiënte verhuisde niet alleen van land, ze moet verhuizen naar het rijk der zieken. Haar tekst over vrouwenborsten, borstkanker en chemotherapie is verplichte stof voor elke behandelaar van vrouwen met mammacarcinoom. 'Erotiek, trots, schaamte, begeerte, lust, troost, voeden, gevoed worden, zorgen, geweld, belediging, verwonding, concurrentie, nijd, liefde, scheidingen, kinderen, aantrekkelijkheid, oud worden, vrees' – dat is een borst allemaal. Een 'mamma' is wat anders. Ze moet nieuwe woorden leren: lymfklieren, receptoren, oncologie, en het allerergste woord: kwaadaardig. 'Nergens het woord geneeskunde.' Ze leert nieuwe kleuren zien op de polikliniek: perzikroze, abrikoosoranje, appeltjesgroen. De onderzoeksbank lijkt een baar. Zwemmen er kankercellen, die vervloekte *fremdkörper*, door lever, longen, hersenen, het hele lichaam?

'C'est un cancer' – en dan is de geest al uit de fles. Zodra je met eigen stem het woord 'kanker' hebt gezegd, is er geen weg terug. In de wachtkamer bekijk je de wachtenden, zie je mutsen, kapjes, hoeden, tulbanden, sjaals; vrouwen met kort haar, aan het uitvallen of aan het aangroeien? Je wordt, besmuikt, gemonsterd. Op de melkglazendeur van de Nucleaire Geneeskunde prijkt een doodshoofd. Je wordt doorzichtig, alles van je lichaam wordt onder een vergrootglas gelegd. Je denkt terug aan de afgelopen jaren. Wanneer is het begonnen, waar was je toen, had je al kanker toen je vorige zomer met vakantie was, of misschien al daarvoor? Wanneer je op de parkeerplaats staat na je onderzoek of gesprek voel je je verslagen, bedrukt, ziek.

De auteur neemt de lezer mee naar haar wereld, die ingewikkelder, gelaagder en vol symboliek blijkt als je het patiëntenperspectief de ruimte laat. Ze ziet de angst van de anderen. Die angst zendt drie boodschappen uit: je kunt doodgaan, je leven staat op zijn kop, de ander kan zelf ook kanker hebben. Je ziet foto's van gezonde borsten, in de krant, online, bedekt en bloot. Onvermijdelijk. De dag-voor-de-chemotherapie is de beste en de slechtste. 'Ik stink. Ik stoot iets uit, iets vies. De urine stinkt. De urine stinkt naar iets waarvoor ik geen woorden heb, als een asbak vol peuken die lang in de regen hebben gelegen, een brandlucht, verbrand rubber misschien. Ik voel me als een dier in een val.'

Verena Stefan zat in de val, ze overlijdt aan borstkanker. Kanker deed haar in verschillende koninkrijken belanden. Ziekte, zegt Susan Sontag, 'is de zwarte kant van het leven, een onheilspellende wereld. Ieder die geboren wordt heeft het dubbellidmaatschap, van het koninkrijk der gezonden en van het koninkrijk der zieken. Hoewel we allen bij voorkeur alleen het goede paspoort gebruiken, is ieder van ons, vroeg of laat, verplicht bewoner van die andere plaats.'³ De reis van de Zwitserse Verena Stefan, vreemdsloper, eindigt in Canada. ←

Referenties

- 1 Schmidt, N. Intertextuality and the transnational in Verena's Stefan's *Fremdschläfer* (2007): Writing breast cancer from beyond the border. In: N. Schmidt, *The wounded self, writing illness in twenty-first-century German literature*. Camden House, Rochester NY, 2018, pp. 92 – 113.
- 2 McMullin J. Cancer and the comics: graphic narratives and bioglegitimate lives. *Medical Anthropology*, 2016, 30, 149 – 167.
- 3 Sontag S. *Illness as metaphor*. Farrar Straus and Giroux, New York, 1978.

beeld: Keith Peirce

Prof. dr. A.A. Kaptein is emeritus hoogleraar Medische psychologie. In deze column belicht hij romans die ingaan op thema's als zingeving bij kanker, inpassen van kanker in het bestaan, therapie(on)trouw, levensstijl, zelfmanagement, kanker een plaats geven in een sociaal systeem en kwaliteit van leven. Dergelijke romans kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt als bibliotherapie of laten mogelijkheden voor *expressive writing* zien.